

SAMENWERKINGSGEMEENTE EN DE NEDERLANDSE WETGEVING

Wat moet formeel vastgelegd worden als twee of drie kerken een samenwerkingsgemeente vormen? Is daar een notaris bij nodig? Hoe zit het met het bezit van kerkgebouwen? En wat betekent het voor de KvK-inschrijving en de ANBI-erkenning?

In de drie kerken CGK, GKv en NGK is de laatste jaren veel kerkrecht ontwikkeld. Binnenkerkelijk is de situatie wel duidelijk. Het is uitgewerkt in de stukken van DOE en geborgd in besluiten van landelijke vergaderingen. Maar hoe is de verhouding tot het Nederlandse recht? Wat moet wel, wat hoeft niet? Daarover wil deze notitie enige duidelijkheid geven.

Ter wille van de overzichtelijkheid is hij opgesteld in de vorm van vraag-en-antwoord. Voor het gemak wordt uitgegaan van een samenwerking van twee gemeentes.

Wat is de positie van de kerk binnen het Nederlandse recht?

Het Burgerlijk Wetboek bepaalt in artikel 2:2 BW het volgende:

- 1. Kerkgenootschappen alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn verenigd, bezitten rechtspersoonlijkheid.*
- 2. Zij worden geregeerd door hun eigen statuut, voor zover dit niet in strijd is met de wet. Met uitzondering van artikel 5 gelden de volgende artikelen van deze titel niet voor hen; overeenkomstige toepassing daarvan is geoorloofd, voor zover deze is te verenigen met hun statuut en met de aard der onderlinge verhoudingen.*

Kerken hebben, binnen de grenzen van de Nederlandse wet, een hoge mate van zelfstandigheid en mogen zelf vastleggen hoe zij zich organiseren. De vorming van een kerk (instituering), en ook de samenvoeging, samenwerking of opheffing ervan is voor de Nederlandse wet een voornamelijk intern-kerkelijke zaak. Dit mag gebeuren volgens het eigen kerkrecht, vastgelegd in wat de Nederlandse wet noemt: het statuut. Voor onze kerken is dat de aanvaarde kerkorde met daaruit voortvloeiende regelingen en besluiten.

Op dit punt is er dus een duidelijk verschil met bijvoorbeeld een stichting. Daarvan bepaalt het Burgerlijk Wetboek dat hij moet worden opgericht bij notariële akte (artikel 2:286 BW). Ook allerlei andere bepalingen (die voor een notaris misschien vanzelfsprekend zijn wanneer hij de kerk ziet als vereniging of stichting) gelden nadrukkelijk niet voor de kerken wanneer zij ervoor kiezen zich te organiseren volgens hun eigen kerkrecht (dan geldt namelijk de vrijheid van artikel 2:2 BW).

Op die terreinen waar de kerk zich als rechtspersoon begeeft in de Nederlandse samenleving, heeft de kerk wel te maken met bepalingen die voor elke rechtspersoon gelden. Dat is wat dat artikel 5 bepaalt: *Een rechtspersoon staat wat het vermogensrecht betreft, met een natuurlijk persoon gelijk, tenzij uit de wet het tegendeel voortvloeit.* Praktisch betekent dit bijvoorbeeld dat kerken wel gehouden zijn aan de Nederlandse wetgeving rond koop of overdracht van (kerk)gebouwen. Ook allerlei fiscale regelingen en regelingen van dwingend recht moeten gerespecteerd worden. Denk daarbij aan de ANBI regelingen en aan regelingen van arbeidsrecht en sociaal verzekeringsrecht wanneer een kerkgenootschap mensen in dienst neemt, zoals een koster of organist (predikanten zijn hiervan dan weer uitgezonderd).

Is het nodig om de vorming van een samenwerkingsgemeente vast te laten leggen door een notaris?

Wanneer twee of meer kerken verdergaan als samenwerkingsgemeente vormen zij, vanuit het Nederlandse recht (artikel 2:2 BW) gezien, een nieuw kerkgenootschap, bestaande uit twee of meer kerkgenootschappen.

[De omschrijving 'kerkgenootschap' heeft in de Nederlandse wetgeving betrekking op de plaatselijke kerk, en niet, zoals in het gewone taalgebruik vaak, op het kerkverband.]

De vorming van een kerkgenootschap gebeurt volgens het eigen statuut van de kerken (artikel 2:2 BW). In ons statuut (de kerkorde met regelingen/bijlagen) is bepaald dat kerken hun samenwerking vastleggen in een samenwerkingsovereenkomst. Wanneer dat gebeurt (eventueel met instemming van de classis) is aan de Nederlandse wet voldaan. Vastlegging in een notariële akte is niet nodig.

Daarin verschilt de kerk van een stichting of vereniging.

NB. Hierin verschillen de drie betrokken kerken ook van bijvoorbeeld de PKN. In Ordinantie 2-19-7 van de PKN is bepaald dat de samenvoeging, vereniging of splitsing van gemeentes moet geschieden bij notariële akte. Notarissen die bekend zijn met (de praktijk vanuit) deze PKN-ordinantie kunnen ten onrecht menen dat dit ook geldt binnen andere kerken.

Bij het vormen van een samenwerkingsgemeente van CGK/GKv/NGK met een PKN gemeente zijn er dus wel andere regels van toepassing. Daar ziet deze notitie niet op.

Wat moet, gezien het Nederlandse recht, vastgelegd worden in de samenwerkingsovereenkomst?

Uitgaande van BW 2:2 is het goed om vast te leggen wat het 'statuut' is waardoor het nieuw gevormde 'kerkgenootschap' wordt geregeerd. Dat statuut is de samenwerkingsovereenkomst zelf, waarin verwezen wordt naar de kerkordes die in de betrokken kerkverbanden geldig zijn. Dat kan met een formulering als: *Als statuut (zoals genoemd in BW 2:2) van de nieuw gevormde samenwerkingsgemeente geldt deze samenwerkingsovereenkomst, waarin tevens bepaald is dat voor de samenwerkingsgemeente de kerkorden van de Christelijke Gereformeerde Kerken en van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) en het Akkoord voor Kerkelijk Samenleven van de Nederlands Gereformeerde Kerken van kracht zijn.*

Ook is het goed om te vermelden dat zowel de beide gemeentedelen als de samenwerkingsgemeente zelf rechtspersoonlijkheid bezitten, conform BW 2:2.

Is vastlegging door een notaris nodig om eigenaar van een kerkgebouw te zijn?

Elke kerk en dus ook elke samenwerkingsgemeente heeft vanuit de wet rechtspersoonlijkheid, op grond van artikel 2:2 BW. Wanneer naar intern recht (het eigen statuut/de eigen KO) de vorming van de samenwerkingsgemeente goed geregeld is, heeft deze rechtspersoonlijkheid en kan eigendommen bezitten. Notariële vastlegging van het *bestaan* van de samenwerkingsgemeente is daarvoor dus niet nodig (zie hiervoor: 'is het nodig om de vorming van een samenwerkingsgemeente vast te laten leggen door een notaris'). Wel is tussenkomst van de notaris nodig wanneer een gebouw wordt gekocht of verkocht, zie onder.

Is een notariële akte of een eigen inschrijving bij de KvK nodig om een eigen bankrekening te openen?

Als rechtspersoon kan een kerk deelnemen aan het betalingsverkeer. Die rechtspersoonlijkheid wordt niet ontleend aan een notariële akte, maar aan de bepaling in artikel 2:2 BW. Een gang naar de notaris is hiervoor dus niet nodig.

Wel zal een bank vragen naar een inschrijving bij de Kamer van Koophandel. De kerkverbanden hebben een gezamenlijke koepelverklaring. Wanneer een inschrijvingsverklaring nodig is, kan die worden opgevraagd bij het landelijke Dienstenbureau (CGK), bij het Steunpunt Kerkenwerk (GKv) of de Commissie Contact Hoge Overheid (NGK); ook voor samenwerkingsgemeentes wordt die

verklaring afgegeven, er vanuit gaande dat de koepelverklaring ook voor samenwerkingsgemeentes geldt. Zie hieronder.

Een vergelijkbare verklaring kan door een notaris gevraagd worden, bijvoorbeeld wanneer een kerk genoemd is in een testament. Ook daarvoor kan een kerk terecht bij genoemde instanties.

Is notariële vastlegging nodig wanneer een gebouw gezamenlijk eigendom wordt?

Bij de vorming van een samenwerkingsgemeente worden doorgaans de administraties samengevoegd. Er komt één financieel beheer en alles wordt gezamenlijk eigendom. Wel wordt er in de samenwerkingsovereenkomst vastgelegd hoe de verdeling van het eigendom zal zijn bij een onverhoopte beëindiging van de samenwerking.

Wat betekent dit voor gebouwen en ander onroerend goed?

Er zijn globaal twee mogelijkheden.

A. Een gebouw kan juridisch het eigendom blijven van één gemeentedeel ('kerkgenootschap', volgens de wet). In de regeling voor het beheer (als bijlage bij de samenwerkingsovereenkomst) wordt dan vastgelegd dat zowel het gebruik als de kosten en baten van het kerkgebouw volledig voor rekening van de samenwerkingsgemeente komen. Ook wordt vastgelegd wat met betrekking tot het gebouw de gevolgen zijn van een eventuele ontbinding van de samenwerking. Wanneer zo één en ander op een ordelijke manier wordt vastgelegd, functioneert het gebouw praktisch en financieel als eigendom van de samenwerkingsgemeente; juridisch blijft het eigendom van het ene gemeentedeel. Tussenkost van een notaris is dan niet nodig.

B. Er wordt ook wel voor gekozen om de nieuw gevormde samenwerkingsgemeente juridisch eigenaar te laten worden. De gemeente (het gemeentedeel) dat het gebouw in bezit had, draagt het dan over aan de samenwerkingsgemeente. Deze mogelijkheid wordt sterk ontraden. Het vormen van een derde entiteit (wat zo gebeurt) geeft vragen en onduidelijkheden op allerlei vlak. Een samenwerkingsgemeente moet niet gezien worden als een fusie van de bestaande gemeenten. Niet alleen kerkrechtelijk, maar ook fiscaal-juridisch moet steeds helder blijven dat het gaat om een samenwerking van twee of drie gemeenten die ieder verbonden blijven met het eigen kerkverband. Wordt deze mogelijkheid toch gekozen, dan is notariële vastlegging wel nodig. De rechtspersoonlijkheid van de nieuwe gemeente is bij wet gegeven. In de samenwerkingsovereenkomst is de rechtsopvolging (en verdeling) geregeld. Het gaat dan dus alleen nog om vastlegging van de eigendomsoverdracht; in de notariële akte wordt de samenwerkingsgemeente als een bestaand rechtspersoon vermeld.

Is het aan te bevelen om bezittingen (kerkgebouw, pastorie) over te laten gaan op de samenwerkingsgemeente?

Gevoelsmatig kan het belangrijk gevonden worden om samen het kerkgebouw te bezitten. Leden van het ene gemeentedeel moeten niet blijvend het gevoel hebben dat ze 'te gast' zijn in het gebouw dat van anderen is.

Toch wordt dringend aangeraden in de huidige situatie niet de samenwerkingsgemeente eigenaar van gebouwen te maken. Dat heeft o.a. te maken met de gezamenlijke ANBI-beschikking (zie hieronder). Een samenwerkingsgemeente valt onder de ANBI-beschikking van beide kerkverbanden (omdat ze kerkrechtelijk ook een gemeente van twee gemeentedelen is); maar wanneer de samenwerkingsgemeente zelf eigenaar wordt (en dus bijv. giften voor het

kerkgebouw niet ingeboekt kunnen worden voor één van beide kerkdelen), kan dat onnodige onduidelijkheid geven bij de fiscus.

Wanneer in een interne regeling goed wordt vastgelegd dat de gebouwen wat betreft inkomsten, uitgaven en gebruik gezamenlijk eigendom zijn, kan toch de hele samenwerkingsgemeente het zo leren ervaren. Dat voorkomt mogelijke problemen met de fiscus. En het bespaart notaris-kosten.

Moet een nieuwe samenwerkingsgemeente ingeschreven worden bij de Kamer van Koophandel?

Sinds 2008 moeten kerkgenootschappen en religieuze organisaties ingeschreven zijn in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. De drie kerken CGK, GKv en NGK hebben ieder een zogeheten koepel-inschrijving. Alle aangesloten kerken van het kerkverband vallen onder de koepel van de ene inschrijving. Afzonderlijke inschrijving van een plaatselijke kerk is niet nodig en in de regel niet gewenst. Zie hierover <http://www.steunpuntkerkenwerk.nl/organisatie-en-beheer/relatie-overheid/inschrijving-kvk/> en <http://cgk.nl/project/kamer-van-koophandel/>

Elk van de *gemeentedelen* van een samenwerkingsgemeente valt onder de koepel-inschrijving van het betrokken kerkverband.

De samenwerkingsgemeente als geheel valt onder beide koepelverklaringen. De landelijke bureaus geven ook verklaringen af voor samenwerkingsgemeentes (bijv. m.h.o. op aanvraag bankrekening). In ieder geval is afzonderlijke inschrijving bij de Kamer van Koophandel niet op zijn plaats.

De koepelinschrijvingen zijn:

voor de CGK : inschrijfnummer 09197249, t.n.v. Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, te Veenendaal;

voor de NGK: inschrijfnummer 30277791 t.n.v. de Nederlands Gereformeerde Kerken te Utrecht.;

voor de GKv: inschrijfnummer 09193479 t.n.v. de Gereformeerde Kerken in Nederland te Zwolle.

Wat betekent de vorming van een samenwerkingsgemeente voor de ANBI-erkenning?

Om giften aftrekbaar te laten zijn moet een organisatie een ANBI-erkenning hebben (ANBI = Algemeen Nut Beogende Instelling). De overheid heeft alle kerken aangemerkt als ANBI. De kerkverbanden hebben hiervoor een groepsbeschikking ontvangen. Hieronder vallen alle kerken van het kerkverband en ook 'alle zelfstandige onderdelen en lichamen met een algemeen nut beogende doelstelling die zich binnen de invloedssfeer van het kerkgenootschap bevinden'. Elk gemeentedeel van een samenwerkingsgemeente valt vanzelf onder de groepsbeschikking van het betrokken kerkverband. De samenwerkingsgemeente als geheel valt onder beide groepsbeschikkingen. Daarvoor is het wel nodig dat voldaan wordt aan de informatieplicht die behoort bij een ANBI-erkenning. Dat betekent dat op de landelijke websites van beide betrokken kerkverbanden (de link naar) het overzicht van de vereiste gegevens te vinden moet zijn; uiteraard moeten dat op beide websites identiek zijn.

Krijgt een samenwerkingsgemeente een eigen RSIN?

In principe ontvingen alle kerken inmiddels van de fiscus een RSIN-nummer. Dat is vergelijkbaar met het BSN-nummer, maar dan voor niet-natuurlijke rechtspersonen. Het RSIN wordt o.a. gehanteerd wanneer een kerk werkgever is (niet van de predikant, maar van een koster, kerkelijk werker of anderszins). De ANBI-erkenning is ook gekoppeld aan het RSIN-nummer, en verwacht wordt dat dit

nummer over enige tijd vermeld moet worden bij het opgeven van aftrekbare giften.

Een samenwerkingsgemeente krijgt geen eigen RSIN. Ook hier geldt het principe dat het gaat om een samenwerking van twee of drie kerken die ieder via het eigen kerkverband bij de instanties bekend zijn en onder een ANBI-beschikking vallen.

Bij de vorming van een nieuwe samenwerkingsgemeente blijven beide gemeentedelen het toegekende RSIN hanteren. Daarbij is het voor de fiscus nodig dat bij elke RSIN een unieke naam geregistreerd staat, eventueel dus de naam van samenwerkingsgemeente met de toevoeging '(NGK)', '(CGK)', of '(GKv)'. Ook samenwerkingsgemeentes die al langer bestaan, moeten met twee RSIN-nummers werken.

Hoe werkt het wanneer een samenwerkingsgemeente een kosten of kerkelijk werker in dienst heeft/neemt?

Een kerk die mensen in betaalde dienst heeft, is daarmee werkgever en moet voldoen aan de wettelijke verplichtingen voor werkgevers. Voor de loonadministratie, de opgave van belastinginhouding e.d. wordt het unieke RSIN-nummer gebruikt. Omdat de samenwerkingsgemeente zelf geen RSIN ontvangt, kan in de regeling met betrekking tot het beheer van de stoffelijke goederen worden vastgelegd welk RSIN (van welk gemeentedeel) hiervoor gebruikt wordt. Ook voor andere zaken (verloning, arbeidsongeschiktheid, pensioen) moet vastgelegd worden onder welke regeling de werknemer valt.

Dit betekent dat formeel het ene gemeentedeel de werkgever is; omdat de kerkenraad ook bevoegd is op te treden als kerkenraad van elk van de gemeentedelen, is de verantwoordelijkheid wel helder belegd bij de gehele kerkenraad.

NB. Dit alles geldt niet voor de predikant. Deze is niet in loondienst.

Welke fiscaal-juridische zaken kunnen nog meer van belang zijn bij de vorming van een samenwerkingsgemeente?

Om te kunnen werken met automatisch incasso (bijvoorbeeld voor de V.V.B), is er voor elke plaatselijke gemeente een viercijferige toevoeging aan het algemene KvK-nummer. Dat geldt alleen voor de *gemeentedelen*, als deel van elk kerkverband. Voor de samenwerkingsgemeente als geheel is er geen apart KvK-nummer en geen eigen toevoeging, dus geen incasso-mogelijkheid. In de regeling met betrekking tot het beheer van de stoffelijke goederen, als onderdeel van de samenwerkingsovereenkomst, kan vastgelegd worden dat de samenwerkingsgemeente de SEPA-code van één van de gemeentedelen hanteert.

Iets vergelijkbaars geldt voor de wettelijk verplichte identificatie van een cliënt door een bank, in het kader van de WWFT (Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme). Voor kerken is bepaald dat lidmaatschap van het CIO (Commissie Interkerkelijk Contact in Overheidszaken) voldoende is. Een samenwerkingsgemeente is via beide kerkverbanden 'lid' van dat CIO; er is geen apart lidmaatschap voor samenwerkingsgemeentes.

In deze voorbeelden geldt dat fiscaal/juridisch hetzelfde speelt als kerkrechtelijk: de samenwerkingsgemeente kan functioneren als volledige eenheid, maar het blijft een samenwerking van twee gemeentes. Omdat voor instellingen en overheden de eigen plaats van de kerk in het Nederlandse recht toch al niet altijd even duidelijk is, kan het verstandig zijn om het niet onnodig ingewikkelder te maken. Zaken als juridisch eigendom van een gebouw, incasso en RSIN kunnen formeel onder gebracht worden bij één van de gemeentedelen, terwijl intern wordt vastgelegd dat de samenwerkingsgemeente als geheel de verantwoordelijkheid draagt.

Bij wie kan men terecht voor nadere informatie?

Elk van de betrokken kerkverbanden heeft deskundigen die in concrete situaties kunnen adviseren. Ook kan hier bijvoorbeeld een KvK-verklaring aangevraagd worden.

Voor de GKv: Steunpunt Kerkenwerk, info@steunpuntkerkenwerk.nl

Voor de CGK: Dienstenbureau, info@cgk.nl

Voor de NGK: Commissie voor Contact met de Hoge Overheid, ccho@ngk.nl

DOE (Deputaten-Overleg Eenheid) adviseert met name op kerkrechtelijk gebied, secre.doegroep@solcon.nl

Ten slotte

Binnen het Nederlandse recht en in de huidige samenleving hebben de kerken volop ruimte om zich naar eigen overtuiging te organiseren en genieten zij ook voorrechten op financieel gebied. Daar maken we dankbaar gebruik van. Het geeft ons tegelijk wel de opdracht om zorgvuldig te zijn en te voldoen aan wat de overheid van de kerken vraagt. De bijzondere vorm van de samenwerkingsgemeente, die voor kerkleden soms al moeilijk uit te leggen is, kan vragen om extra verduidelijking of aanpassing richting instanties. We doen er als kerken goed aan wanneer we daarin zorgvuldig en eenduidig handelen.

Voor DOE, Deputaten-Overleg Eenheid

januari 2017

ds. Rob [R.J.] Vreugdenhil